

Българската органна музика¹ към 2019 Композитори и творби.

Автор: Павел Маджаров

Резюме

Поводът за написването на тази статия е относителната информационна празнота в научната литература за органните произведения от български композитори. Основната ѝ цел е да се постигне по-задълбочено запознаване с тези творби, като се представи аналитичен прочит на различни техни показатели (година, автор, заглавие, състав, жанр, тематика и продължителност).

Представени са причините за необходимостта от създаване на научна статия по тази тема. Анализирани са диаграмите, произхождащи от класификацията "Българските органни творби до 2019"², които съдържат данни за произведенията, отнасящи се до:

- интензитета на създаването им във времето.
- авторите.
- установените и неустановени жанрове, които имат пряка връзка с музикалната форма или композиционните техники, които ги изграждат.
- състава от изпълнители.
- различните жанрове, в зависимост от участниците в състава на произведението.
- по отношение на продължителността им в минути.

Ключови думи: българска органна музика, орган, композитори.

Bulgarian organ music³ till 2019. Composers and works.

Summary

¹ В настоящата статия изрази като: "органна музика", "органно творчество", "органни произведения", "органно изкуство", "органни творби" и др., се употребяват в смисъл на музикални композиции за и с участието на орган.

² Класификацията е представена в "Приложение 4" дисертационния труд "Зараждане и развитие на българската органна музика. Композиционни техники и изразни средства в творби за орган от Велислав Заимов, Сабин Левин Артин Потурлян".

³ The whole article refers to works for or with the participation of an organ.

The reason for writing this article is the comparative information lack of scientific literature about organ pieces by bulgarian composers. The main goal is to achieve a deeper acquaintance with these musical works, through analytical overview of their different indicators (year, author, title, composition, genre, subject matter and duration).

The reasons for the need to create a scientific article on this topic are presented. The charts that come from the classification "Bulgarian Organ Works till 2019"⁴ are analyzed, containing data related to:

- composers.
- established and unknown genres that have a direct connection to the musical form or composition techniques that make them.
- ensembles of music performers.
- genres, depending on kind of the performance ensemble in the work.
- duration.

Keywords: bulgarian organ music, organ, composers.

Научна литература, която да съдържа данни за българските композитори на органна музика и българските органни произведения съществува, но, тъй като не е съвсем достатъчна. би могла да продължи да се обогатява. Статиите на проф. Константин Карапетров, проф. Нева Кръстева и проф. Сабин Леви, отнасящи се до българското органно изкуство⁵, изграждат основата за поява и развитие на бъдещи изследвания в тази сфера. Безспорен спомагателен фактор за това са също и 12-те тома *"Пиеси за орган от български композитори"* със съставител и редактор проф. Сабин Леви.

Класификация на българските органни произведения към 2019 не е изработена, а тя е необходимо средство за да се обрисова пълната картина на българското органно изкуство. Изготвената от мен класификация⁶ съдържа сравнително подробна информация за историята и вида на творбите. Следователно значителна полза от подобен тип класифициране биха извлекли диригенти, композитори, органисти, вокални и изпълнители на други инструменти, търсещи богатото звуково разнообразие, което органът предоставя в съставите, в които участва. Хората, които проявяват личен интерес към органната музика, но не са обвързани професионално с

⁴ The classification is presented in „Annex 4“ of the dissertation "The Origin and Development of the Bulgarian Organ Music. Compositional Techniques and Expressions in Organ Works by Velislav Zaimov, Sabin Levi Artin Poturlyan".

⁵ Описани са в "Източници".

⁶ Представена в „Приложение 4“ на докторската ми дисертация .

музикална дейност, биха могли да се запознаят с анализи на различен вид фактология за не толкова известни творби.

Аргументите да се разглежда темата за български автори и органни композиции са сериозни и са както следва:

- от първото българско произведение за орган ("*Соната за орган*" от Артин Потурлян - 1972") до 2019, са създадени поне **183** произведения за този инструмент.
- до момента, установените от мен композитори на органна музика, наброяват **36**. От това неминуемо следва, че е на лице богатство от стилове, изразни средства и композиционни техники. разнообразие на жанрове⁷ и форми (**38**): алеманда, арабеска, ария, балада, вариация, инвенция, канон, кантата, концерт, мадригал, миниатюра, оратория, партита, пасакалия, пасакалия и фуга, песен, поема, прелюд, прелюд и токата, прелюд и фуга, прелюд хорал и фуга, прелюдия и фуга, програмна музика, реквием, рондо, симфонична поема, симфония, соната, токата, токата и фуга, трио, фантазия, фолклорна обработка, фуга, хорал, хорална мелодия, хорална прелюдия, хорална фантазия и хорова песен.
- многообразие на състави в камерните, кантатно-ораториалните и симфоничните български произведения с участието на орган.

Класификацията **не претендира** за изчерпателност и всяко сведение от сигурен източник е приветствано от автора, защото ще обогати събраната до момента информация. Данните, които я съставят, описват основните компоненти на, което и да е музикално произведение. Класификацията, също така представлява и опит за полагане на основите за систематизирането на българската органна музика:

Анализът на класификацията би следвало да започне със зараждането на процеса, на създаването на творби за или с орган в България, който датира от началото на 70-те години на ХХ век и продължава и през 2019:

⁷ Тук употребата на "жанр" е пряко обвързана с музикалната форма и техниките, които я изграждат.

От диаграмата се вижда, че интензитетът на създаване на органни творби се движи във възходяща посока до третото десетилетие. В настоящото пето десетилетие, обаче се наблюдава значителен спад. Това е любопитен факт, тъй като броят на новопоявяващите се тръбни органи в страната не е спрял да се увеличава. Следователно се създава известно противоречие - защо броя на тръбните органи се повишава, а органните произведения намаляват? Ето някои от възможните причини:

- Недостатъчна достъпност на тези инструменти за репетиционна дейност, необходима на органистите и композиторите.
- Ограничените възможности за концертна изява, тъй като някои от залите изискват наем, а в други не се разрешава на определени групи хора да концертират, поради религиозната си принадлежност или други съображения.
- Българската органна и въобще класическа⁸ музика не е подкрепяна достатъчно или изобщо от културните институции.
- По-младото поколение не може да намери реализация на произведенията си, не само за орган, и се ориентира към друга професионална сфера или напуска страната. Съответно се повишава възрастта на пишещите за орган, като някои от тях напълно приключват композиторската си дейност.
- Непопулярността на културни събития като НБМ (Нова българска музика) също оказва сериозно влияние върху активността на писане на музикални произведения изобщо.
- Лошото текущо състояние на някои от органите с големи технически възможности.

Композиторите писали музика с или за орган наброяват **36**. Те са родени в различни поколения, започващи от 20 - те години на ХХ век:

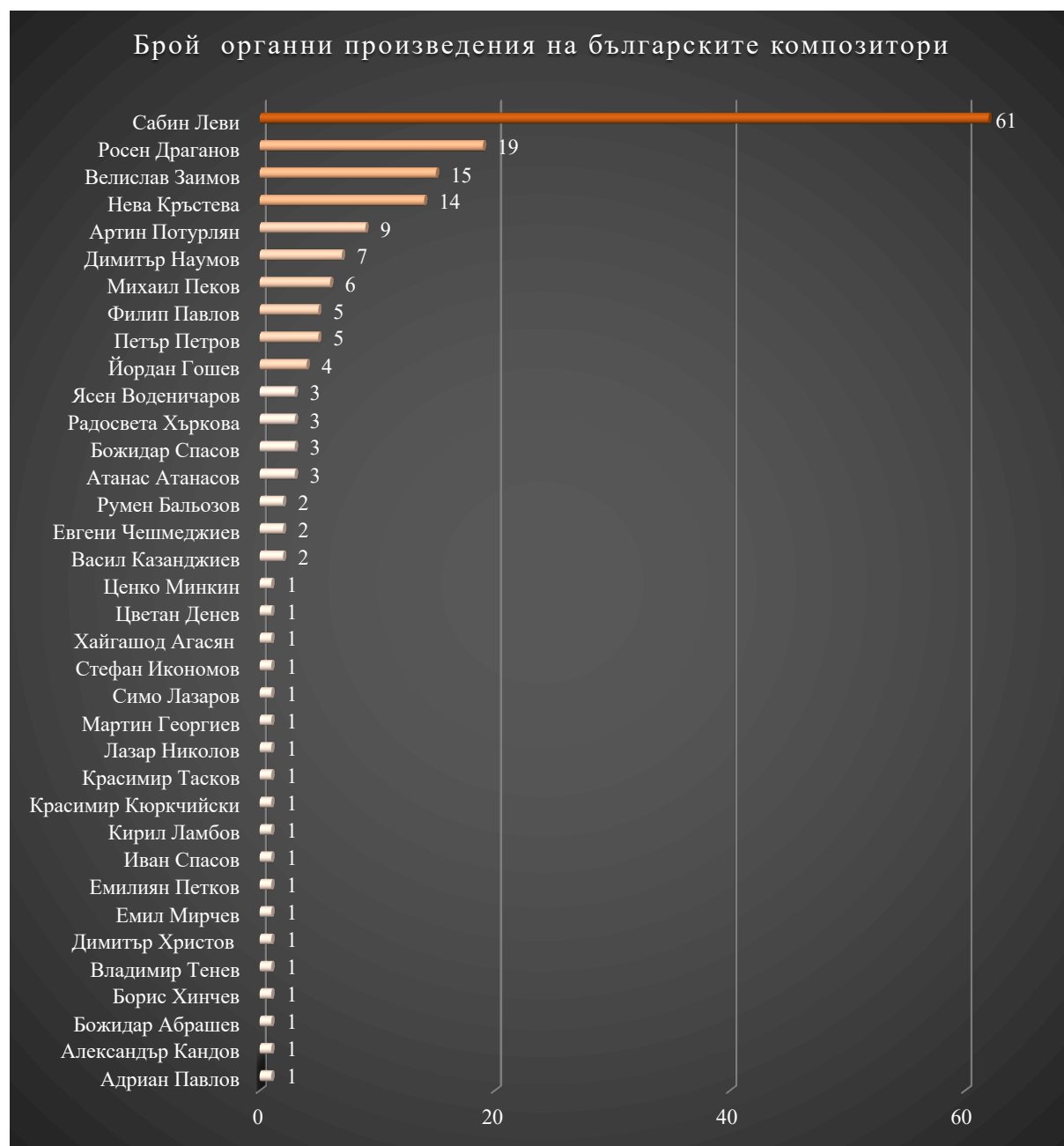

От диаграмата се очертават две тенденции:

⁸ Тук понятието се използва в общ смисъл и обхваща всички разклонения на класическата музика. Не се има предвид "класицизъм".

- **Негативна** - броят на композиторите, родени след периода 1940-1949, пишещи органни творби прогресивно намалява.
- **Положителна** - двама от композиторите, които са родени след 1970 (Сабин Леви и Росен Драганов) и са **представители на по-ново поколение, притежават най-много написани органни произведения.** Това би могло да се определи като една от предпоставките за създаване на основи, върху, които да се изгради традиция в органното изкуство на страната.

Обемът на музикалното органно изкуство на българските автори е различен:

Веднага се забелязва голямата амплитуда в броя на произведенията в творчеството на отделните автори. Причините за това биха могли да бъдат:

- Голяма част от композиторите споделят, че повечето от техните произведения са създадени по молба на колеги органисти, които са били добре запознати с творчеството, респективно с композиторските им способности.
- Някои от авторите поддържат тясна лична или професионална връзка с главни диригенти или хора с ръководни позиции в институции, където има поставен тръбен орган и получават от тях поръчка за написване на такава творба по конкретен повод, на която те осигуряват изпълнението.
- Друга част от творците са имали или имат по-голям свободен достъп до определени тръбни органи.
- Изчерпан творчески интерес към инструмента.

От диаграмата се наблюдава не толкова положителната тенденция за музикалното изкуство с или за орган в България, че **18** (51%) от тези автори имат само по една творба (18 от всички 183 творби = 10%). Това би могло да бъде резултат на:

- творческо любопитство - как ще прозвучи дадена музикална идея на орган, след което композитора загубва интерес.
- трудна реализация на написаното.

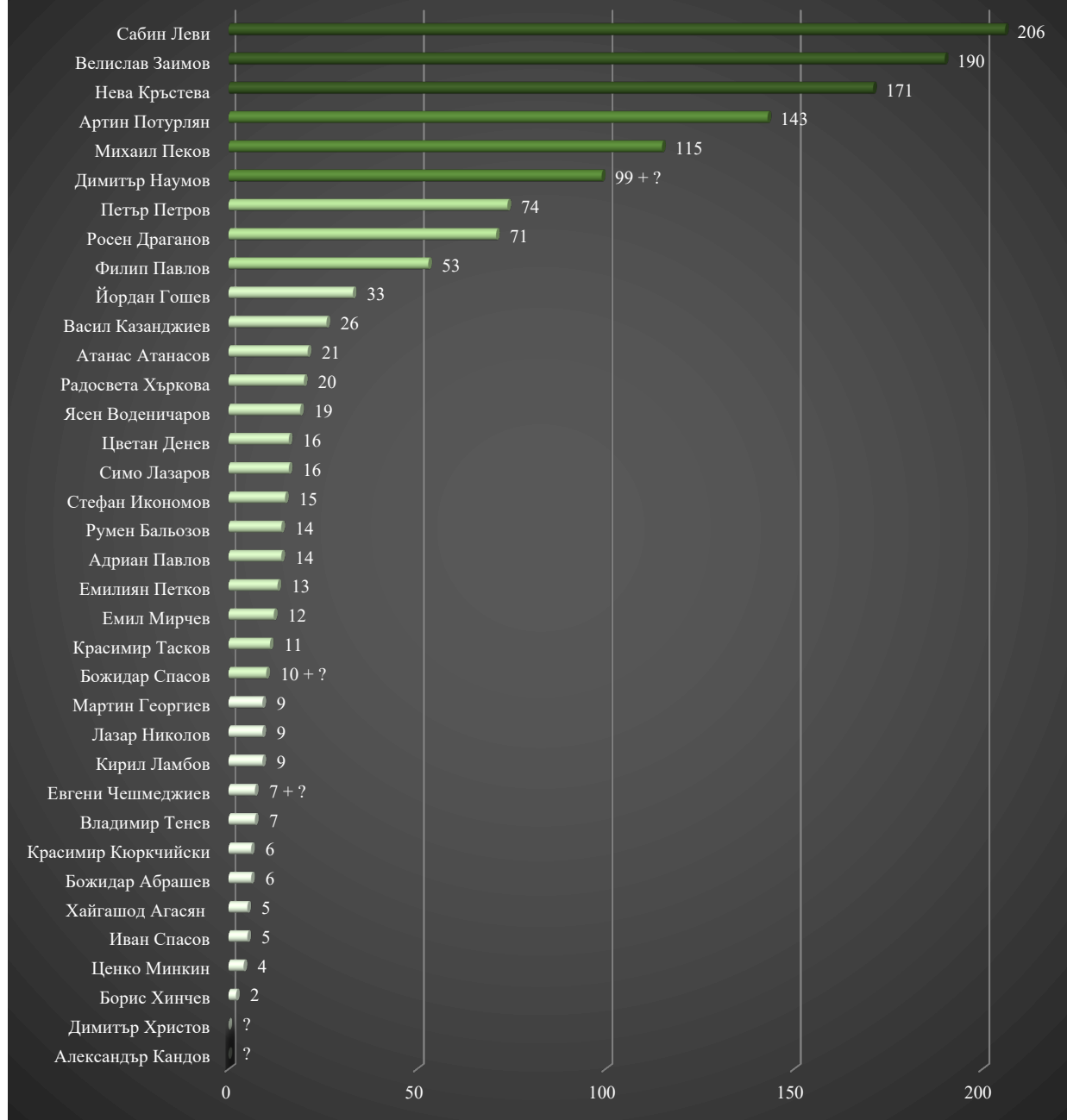
От диаграмата е видно, че първите пет творци (15% от всички) са създали съществена част от общия брой произведения - **119** (65%) от 183. Една от причините за това е, че трима от тях (Сабин Леви, Росен Драганов и Нева Кръстева) са и органисти, което по естествен път е повишило интереса им към органната музика. Останалите двама автори (Велислав Заимов и Артин Потурлян) притежават внушително музикално творчество не само за орган, а за всички инструменти от състав на симфоничния оркестър.

Като обща продължителност на произведенията, обаче, има известни изменения в подреждането⁹¹⁰:

⁹ За произведенията *“Триптих за Орган”* от Димитър Наумов, *“Кратка е нощта”* от Евгени Чешмеджиев, *“Въртележка”* и *“Три пиеси за орган”* от Божидар Спасов затова техните показатели са по-малки от реалните и е добавен въпросителен знак.

¹⁰ За произведенията *“Открехвам я, надзърни”* от Димитър Христов и *“Соната за орган”* от Александър Кандов няма данни за продължителност, затова на тези места е поставен въпросителен знак

Минути органна музика на българските композитори

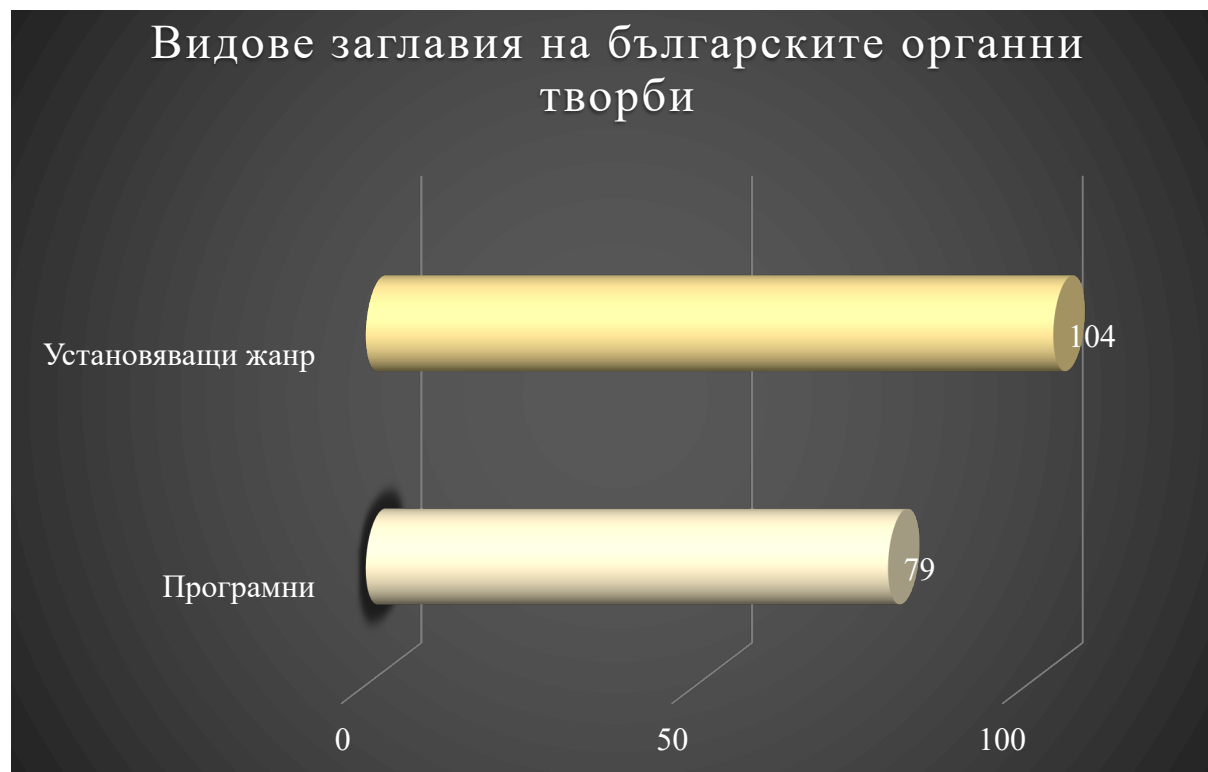

Разбира се времетраенето на една творба само по себе си не оказва влияние върху художествените ѝ качества. Все пак не би могло да се отрече, че авторите с по-голям обем по време органно творчество имат по-ясни слухови и технически представи как ще прозвучи и ще се изпълни тяхното произведение на орган. Следователно има по-голям шанс творбата да е удобна¹¹ за свирене или поне изсвиряема. Именно за това, смисълът на тази

¹¹ "Удобна" не означава лесна, защото даден пасаж може да е труден, но удобен за изпълнителя.

диаграма е да се измери в минути опитът на творците в областта на органното изкуство.

При по-задълбочен поглед върху заглавията, се забелязва, че някои от тях установяват определени жанрове, докато други се основават на програмност:

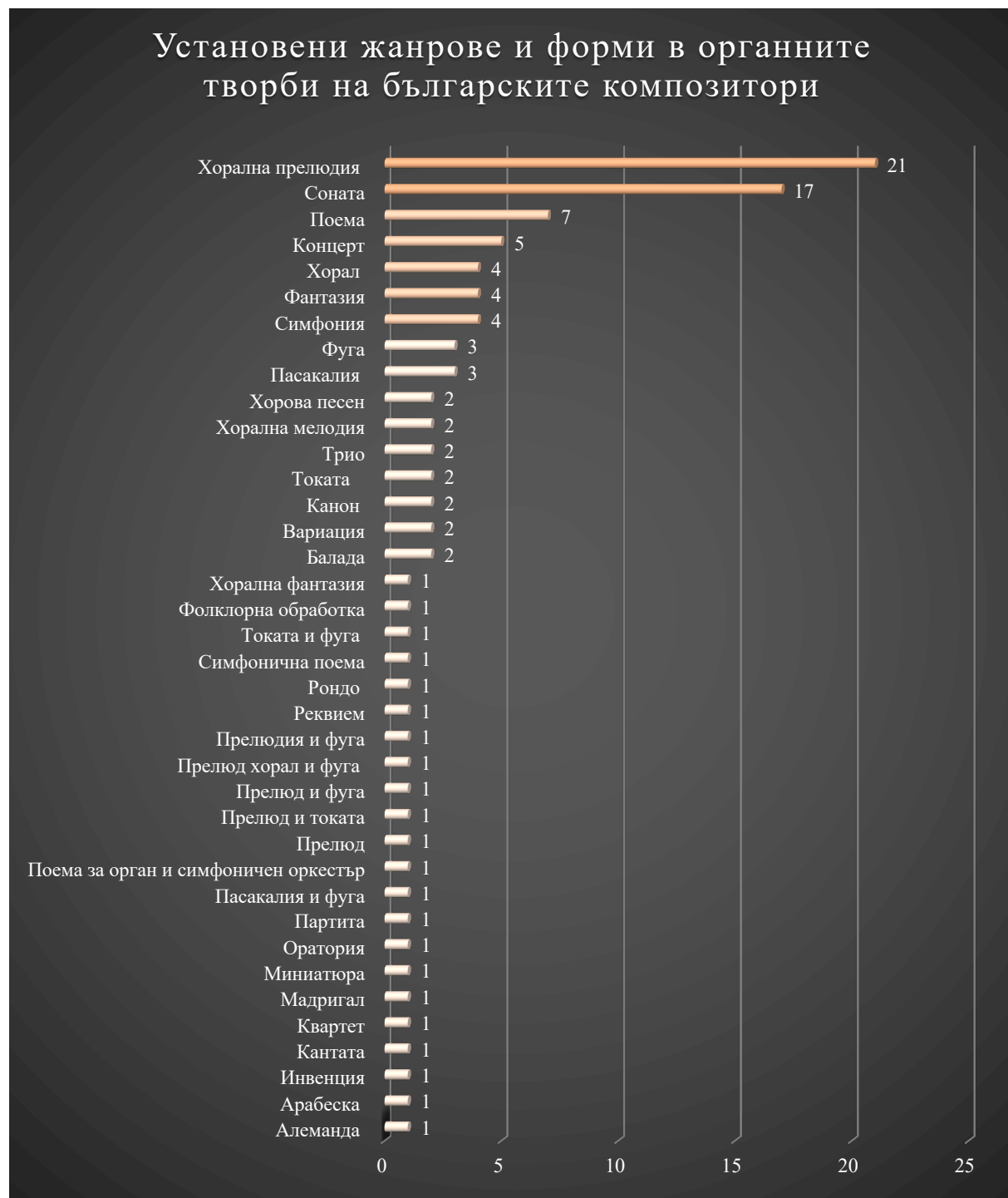
Поради липсата на нотен материал на някои от програмните произведения, не могат да се определят техните структуроопределящи форми и композиционни техники, които от своя страна да определят свързаните с тях жанрове¹².

С оглед на установяващите жанр заглавия, се оформя **богатството от жанрове - общо 38**. Това би могло да се окачестви като една от силните страни на българската органна музика. Някои от жанровете са по-характерни за определена епоха от историята на музиката, други се развиват, променят или обогатяват в хода на преминаването през различни епохи. Както беше споменато многообразието на композиторски стилове, дължащо се на немалкият брой автори на органна музика, води до художествени трансформации на жанровете или формите и композиционните техники, които ги изграждат. Редица изследвания биха

¹² „Жанр“ в анализа на тази и следващата диаграма е отново във връзка с музикалната форма и композиционните техники, които изграждат творбата.

могли да се посветят по въпроса за еволюцията на жанра в българското органно творчество.

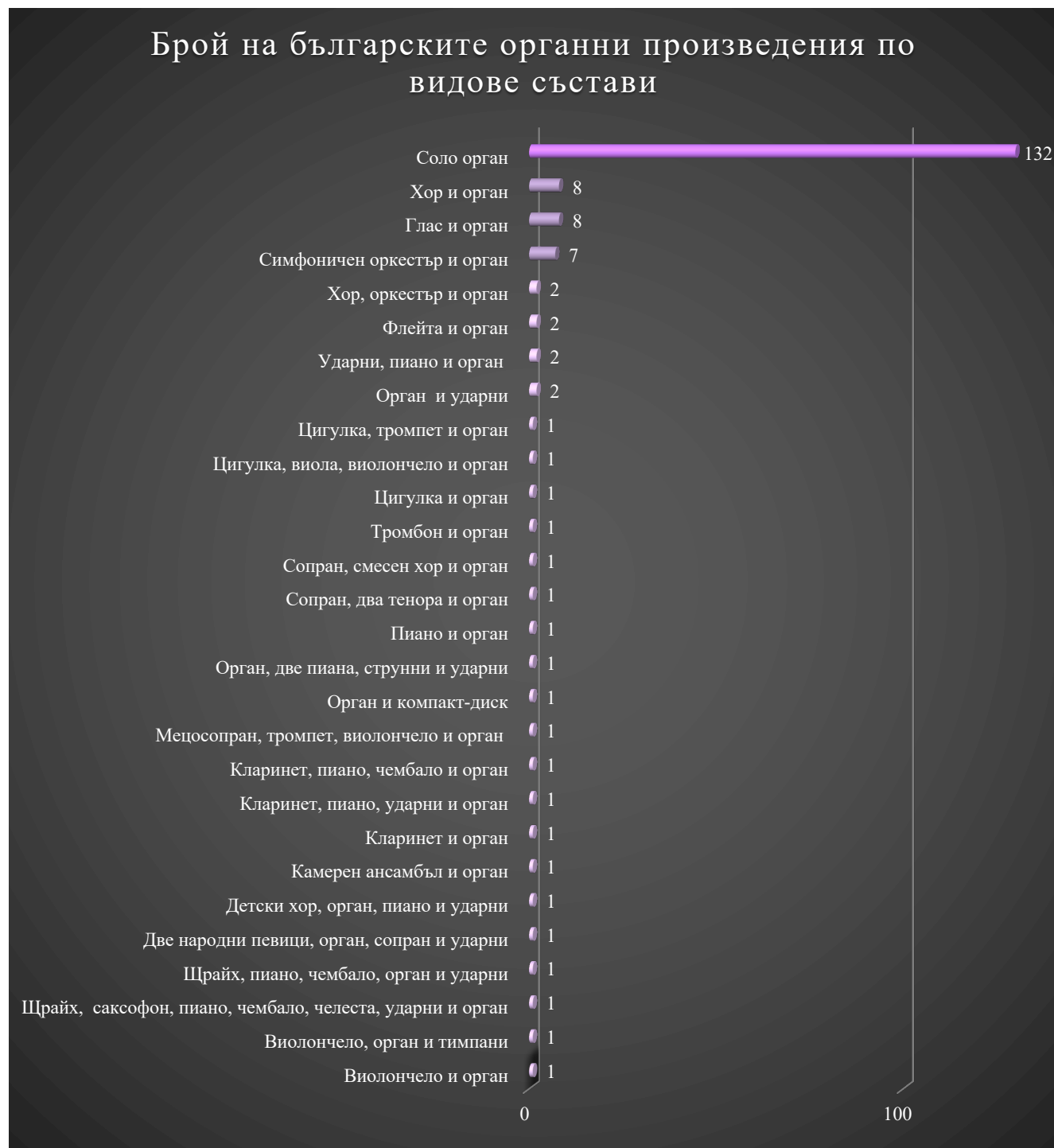
Броят на произведенията от определен жанр варира в различни стойности:

Може би най-голяма полза от показаното на диаграмата биха извлекли органистите. Някои от формите и жанровете са подобни, но други са коренно различни. Това може да се каже, че е положителна тенденция, защото разширява разнообразието в избора на вида творба, която

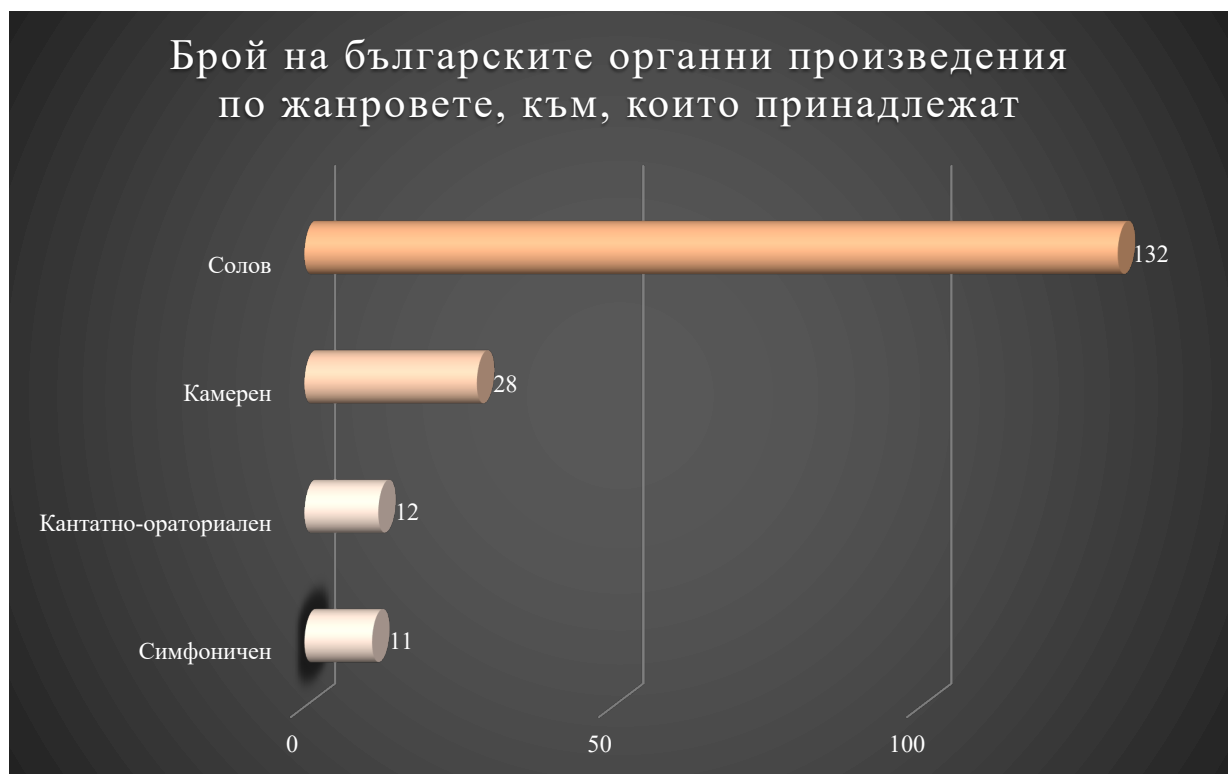
евентуално да бъде включена в концертен репертоар. Последното важи не само за изпълнителите на орган, но и за тези, които биха експериментирали да музицират в състав, в който присъства орган.

Друга характерна черта на българската органна музика е разнообразието от състави, в които участва органът:

На преден план непосредствено излиза численото превъзходство на соловите произведения **132** (от 183 произведения = 73%). Това е съвсем логично от гледна точка на зависимостта, че колкото по-голям е състава, толкова повече са предизвикателствата свързани с организирането на изпълнението му. Именно затова в определени случаи произведенията са написани по повод на конкурс, честване, фестивал и др., тъй като там са осигурени и човешкия, и техническия ресурс, необходим за реализацията на творба с по-голям състав. В световната музикална практика не са много еквивалентите на някои от горните комбинации на инструменти, а в други липсват изобщо. Пример за последното е *“Organum”* за две народни певици, ударни и орган от Нева Кръстева, *Симфония No. 4 “Dona nobis pacem”* за щрайх, баритон саксофон, пиано, чембало, челеста, ударни и орган от Петър Петров и др.

В следващата диаграма е заложено съотношението между броя произведения и жанра¹³, към, който принадлежат:

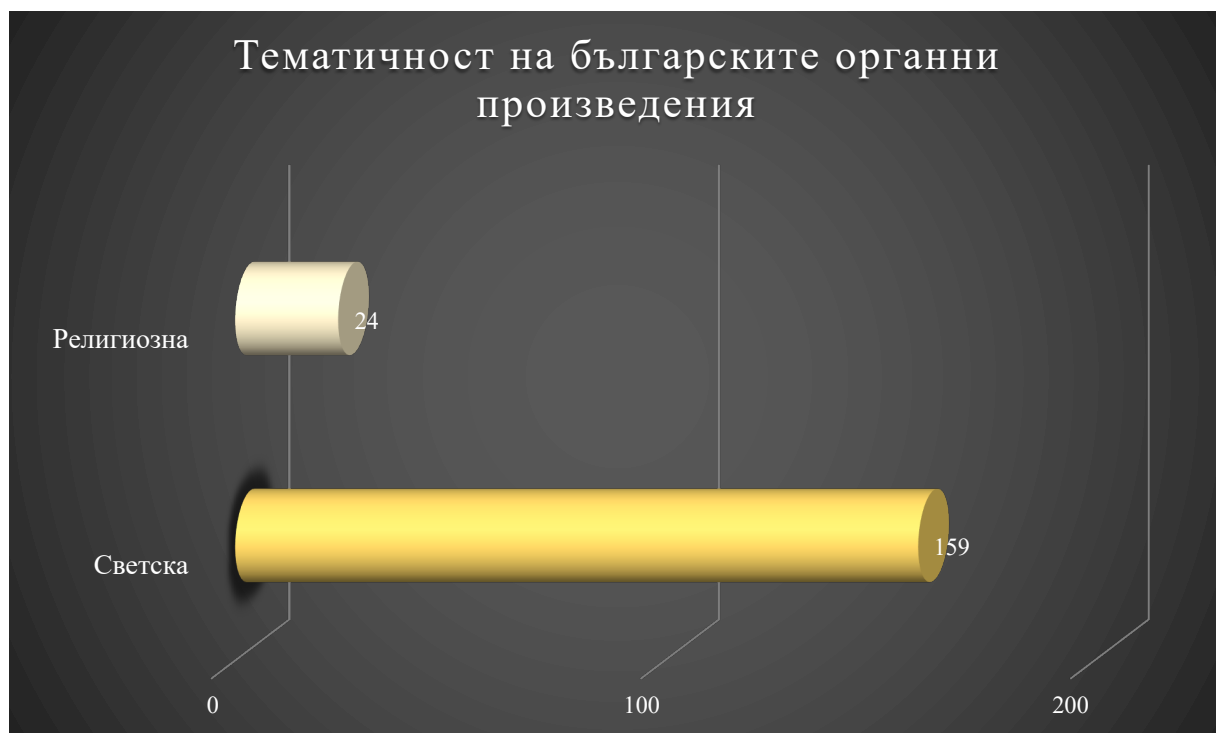

От диаграмата ясно се вижда, обратно пропорционалната връзка между големината на състава от изпълнители и броят на произведенията - колкото по-голям състав, толкова по-малко произведения. Нормално е авторите да се съобразяват преди всичко с възможностите за изпълнение, които в някои случаи са им зададени точно и са определени от повода, по който се пише

¹³ Понятието "жанр" тук се употребява във връзка с инструменталния състав на произведенията.

творбата. При други обстоятелства, композиторът трябва самостоятелно да осигури изпълнението на своето произведение и така се получават сравнително по-големи затруднения в материализирането на композицията. Затова в най-общия случай се избира соловият жанр. Впрочем всичко това не важи само за органната, но и цялата българска класическа музика.

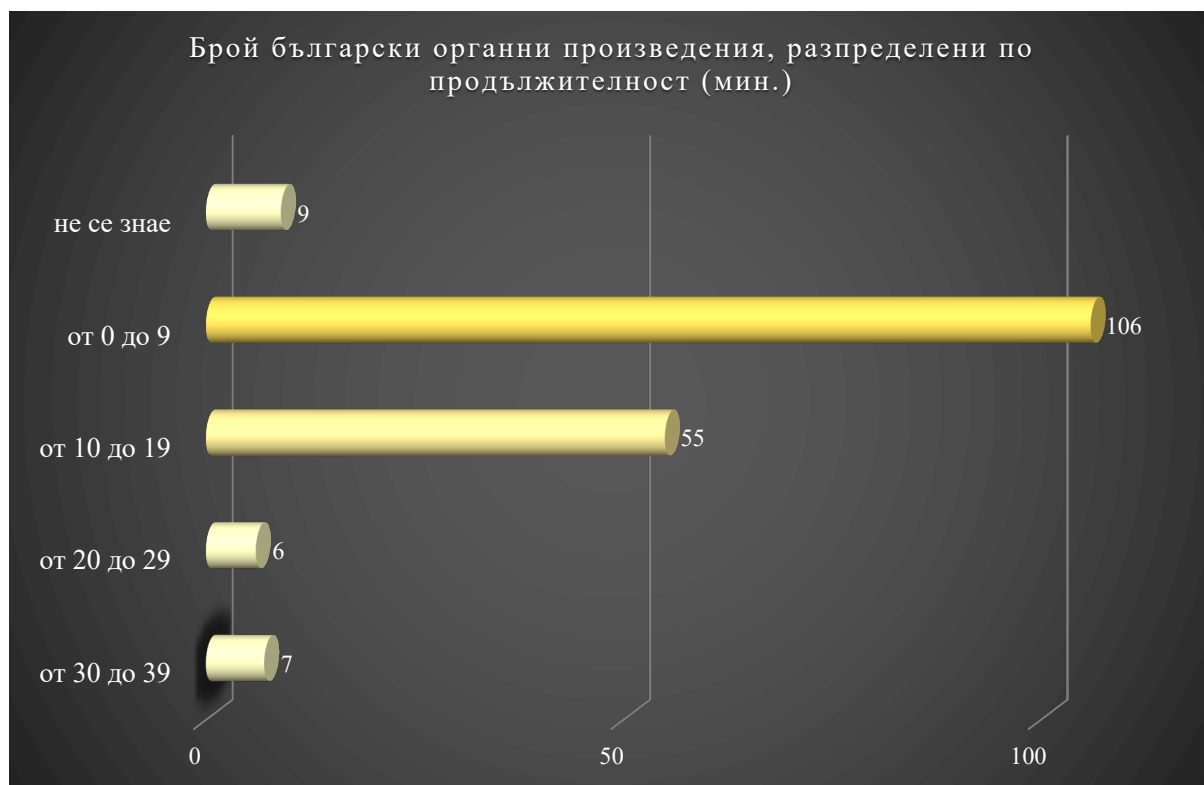
Две са основните разклонения на тематичността в българското органно изкуство:

Схващането на органът, като инструмент, предимно натоварен с религиозна функция, тук може да се постави под съмнение. **87%** от творбите, представени в класификацията притежават светска тематичност и само **13%** религиозна. Причините за голямата разлика биха могли да бъдат:

- Стремех на авторите за достъпност на музиката им до по-голям кръг хора.
- Лични композиторски предпочитания.
- По-голяма възможност за реализация на произведенията.

Продължителността като фактор би била от съществено значение за диригенти и органисти, които биха включили български органни произведения в своя репертоар. В този случай класификацията, ще изиграе роля на своеобразен каталог:

Веднага се изяснява принципът, че, произведенията с по-широк времеви диапазон са по-малко на брой и обратно. Тук причината за това е трудоемкият процес на включване на по-дълги творби в концертен репертоар. В българските концертни зали е голяма рядкост да се състои концерт от само едно произведение. В най-общия случай са повече и следователно, ако композиторите желаят реализацията на създаденото от тях, да стане по-възможна, трябва да съобразяват творбите си и с времетраенето.

Заклучение

Изводите от направените анализи на събраните данни, са както следва:

- От четвъртото десетилетие (2000-2009) **броят на произведенията за орган намалява.**
- **Броят на композиторите, родени след периода 1940-1949, пишещи органни творби прогресивно намалява.**
- Двама от авторите от **по-новото поколение творци имат най-много произведения за орган.**
- Към 2019 в България са създадени **183** органни композиции.
- Общо **36** творци, от различни поколения, са писали органна музика. Това води съответно до **многообразие от стилове** и поставяне на **основи за традиция** в композирането на българска органна музика.

- Творбите притежават богато разнообразие от **форми, жанрове (38) и състави на изпълнителите**
- Когато се отнася до състав, преобладава соловият жанр - **132 творби**.
- При анализът на заглавията става ясно, че **87 %** от творбите са със светска тематика и **13%** с религиозна.
- Средната продължителност на произведенията варира, но определено по-краткотрайните творби - до **10** минути са с най-голям брой - **106** (над 50 %).
- Общото времетраене на българската музика с и за орган е над **216 часа**.

Източници

Литература:

Статии:

1. Карапетров, К., спорадични статии за представянето на български произведения за орган по повод Нова българска музика (НБМ).
2. Кръстева, Н., "Новата българска органна музика за орган в търсене на националното", "Международна конференция по въпросите на органната музика", Кошалин, Полша, 1985

Чуждоезикова литература:

Статии:

3. Levi, S., Buzhev, H., "Organs in Bulgaria" (English), "Diapason", USA, 2002
4. Levi, S., "The Sole Surviving Bulgarian Church Organ" (English), "The Tracker", USA, 2002
5. Levi, S., "The German Romantic Organ in Rouse, Bulgaria" (Dutch), "Het Orgel", Netherlands, 2003
6. Levi, S., "Music for Organ by Bulgarian Composers" (English), "Diapason", USA, 2009
7. Levi, S., "Music for Organ by Bulgarian Composers, Part 2" (English), "Diapason", USA, 2010
8. Levi, S., "Bulgarian Music for Organ and Choir: the First Bulgarian Organ Conference" (English), "The Organ" (UK), 2011

Мрежови източници:

9. Ангелова, Н., "Старинен орган оглася богослуженията в град Раковски", <<http://news.bnt.bg/bg/a/starinen-organ-oglasya-bogosluzheniyata-v-grad-rakovski>>, 2017
10. Бъжев, Х., "Относно органа в Сливен", <<http://sliven-organbg.blogspot.com>>, 2008

11. Къосева, К., "Диспозиция на органа в Катедрален храм "Св. Лудвиг" в Пловдив", <<http://organbg.blogspot.com/2008/01/blog-post.html>>, 2007
12. Илиев, В., "Кратка история на органите в България", <<http://organ-library.blogspot.com/2013/06/blog-post.html#more>>, 2013
13. Леви, С., "Велислав Заимов и българската органна музика", <<http://organ-library.blogspot.com/p/velislav-zaimov-and-bulgarian-organ.html>>, 2012
14. Макаринов, В., "Органът в Пазарджик", <http://organbg.blogspot.com/2007/01/blog-post_04.html>, 2007
15. Макаринов, В., "История на органите в България накратко", <<http://vox-organbg.blogspot.com/2010/05/blog-post.html>>, 2010
16. Петев, К., "Тръбният орган в музикаланта академия", <http://organbg.blogspot.com/2007/01/blog-post_02.html>, 2007
17. Христов, Х., "12 години по късно Сливен си има орган", <https://www.monitor.bg/bg/a/view/49583-12-години-покъсно-Сливен-си-има-орган?fbclid=IwAR3KpbNIII1AbEYQk9H2R-hsHxc_bYA_ZU5j6e3dkU3GC2ungCcc3FkMTk>, 2017
18. Цанкова, Д., "Росен Драганов строи първия български орган в музея "Земята и хората", <<http://bnr.bg/radiobulgaria/post/101071185/rosen-draganov-stroi-parvia-balgarski-organ-v-muzea-zemata-i-horata>>, 2019
19. Неизвестен, "Големият орган във Фестивален и конгресен център Варна", <<http://buxan.blogspot.com>>, 2007
20. Неизвестен, "Органът в зала "България" в София", <<http://organbg.blogspot.com/2007/07/blog-post.html>>, 2007
21. Неизвестен, "Учебният орган в консерваторията в Пловдив", <http://organbg.blogspot.com/2007/01/blog-post_5646.html>, 2007
22. Неизвестен, "Органът в Благоевград", <<http://organbg.blogspot.com/2007/09/blog-post.html>>, 2007
23. Неизвестен, "Органът в Добрич", <<http://dobritch-organbg.blogspot.com>>, 2008
24. Неизвестен, "Пиеси за орган от български композитори", <<http://clubs.dir.bg/showthreaded.php?Board=cmusic&Number=1950103682&page=&view=&sb=>>>, 2009
25. Неизвестен, "Орган (музика)", <<https://bg.wikipedia.org/wiki/>>, не се знае
26. Неизвестен, "Бароковият орган в Евангелска методистка църква", <<http://organbg.blogspot.com/p/baroque-organ-in-united-metodist-church.html>>, не се знае

Нотни пособия:

27. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том I, СБК, София, 2009

28. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том II, СБК, София, 2009
29. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том III, СБК, София, 2009
30. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том IV, СБК, София, 2009
31. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том V, СБК, София, 2009
32. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том VI, СБК, София, 2009
33. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том VII, СБК, София, 2010
34. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том VIII, СБК, София, 2010
35. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том IX, СБК, София, 2010
36. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том X, СБК, София, 2011
37. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том XI, СБК, София, 2011
38. Леви, С., "Пиеси за орган от български композитори", Том XII, СБК, София, 2012

Други:

Лична комуникация с хора, тясно свързани с българската органна музика:

- композиторът на органна музика **Артин Потурлян**;
- композиторът на органна музика и органист **Атанас Атанасов**;
- органистът **Велин Илиев**;
- композиторът на органна музика **Велислав Заимов**;
- композиторът на органна музика **Димитър Наумов**;
- композиторът на органна музика **Йордан Гошев**;
- вносителят на тръбни органи в България **Камен Кенов**;
- композиторът на органна музика **Красимир Тасков**;
- органистът **Мария Славова**;
- композиторът на органна музика **Михаил Пеков**;
- авторът на статия за българската органна музика, композитор на органна музика и органист **Нева Кръстева**;
- органистът **Петър Карагенов**;
- композиторът на органна музика **Петър Петров**;
- композиторът на органна музика и органист **Радосвета Хъркова**;

- композиторът на органна музика, органист и органостроител **Росен Драганов**;
- авторът на статии за българската органна музика, композитор на българска органна музика и органист **Сабин Леви**;
- органистът **Стефан Далчев**;
- композиторът на органна музика **Филип Павлов**;
- Съавтор на статия за българската органна музика и колекционерът на всякакъв вид информация, свързана с нея **Христо Бъжев**.

Някои от гореизброените (Велислав Заимов, Сабин Леви и Артин Потурлян) са предоставили свои аудио и нотни архиви, което спомогна неимоверно много процеса по създаването на статията.